

II

¿AZO DA BOLOGNA OU AZO DE' LAMBERTAZZI?

Nunha especie de viaxe de voltavirevai chegaron as miñas maus co número quince da revista *Traditio* dous documentos encol do Azo de' Lambertazzi, publicados xa na revista «*Estudis Universitaris Catalans*», pro que os editores da revista americana decidiron publicar de novo, maxinando que os canonistas agradeceríanlle a súa decisión, xa que non é doado atopala revista catalana. Este descubrimento¹ levoume, da mau do Josep M.ª Gay ó traballo orixinario². Neste traballo a súa autora, como xa o título o mostra, límitase a publicar un feixe de documentos do século XIII, da época do Pedro o Grande, precedidos dunha pequena introdución, onde subraia o desacougo deste rei po-lo ensino do dereito, o que levoulle a facilita-lo viaxe a Italia dun doutor en dereito canónico de Bolonia³.

É este canonista o que interesa pois os documentos que refirínse ó mesmo se non resolven todo-os problemas que plantexan as Partidas, poden botar algunha luz sobor dos mesmos, aínda que seña dunha maneira indireuta.

No século XVI raigaba na península a crencia que o famoso xurista Azo da Bologna participara na redacción das Partidas; e así o Molina sinteu a necesidá de combati-la.

«Sed quoniam paulo ante diximus partitarum leges frequenter Azonis opiniones sequi solitas esse, libet in hac parte errorem plurimum diluere, qui hinc dicere solent, Azonem fuisse unum ex Jurisconsultis, qui legum partitarum collectioni atque constitutioni interfuerunt»⁴.

Nestas palabras do Molina atópase a razón fundamental que pode espricar a formación desa crencia vulgar, que fora o Azón dos testos medievales hispánicos o que fixera as Partidas. Xa o Espinosa dixera que pra coñece-las Partidas, tíñase que mira-la «*Summa*» Azonis.

1. Hélène WIERUSZOWSKI, *Deux documents concernat Azo de' Lambertazzi*, en *Traditio* 15 (1959) 497-498.

2. Hélène WIERUSZOWSKI, *Quelques documents concernant la culture catalane au temps du roi Pierre le Grand*, en *EUC* 18 (1933) 173-181.

3. WIERUSZOWSKI, *Quelques* cit. 175-176.

4. D. D. Ludovici de MOLINA, . *De primogenitorum hispanorum origine, ac natura Libri quatuor*. Nova editio (Lugduni, Sumptibus Petri Bryset, et Sociorum, 1749) 513 = 3,7,23.

Pra o Molina combate-la opinión vulgar era doado, pois é, curiosamente, un dos xuristas que se deixa arrastrar po-la autoridá da Crónica do rei, en perxuicio das afirmaciós do mesmo Alfonso X no prólogo da sua obra.

No prefacio da sua obra encol do dereito de primoxenitura di-nos o Molina:

«In legibus antiquis nostri Regni modica fuit hujus antiquitatis majoratum observantia, cum in Partitarum legibus, quae a Rege Fernando hujus nominis tertio, qui cognomento Sanctus dicitur, inceptae fuerunt, et a Rege Alfonso X, ejus filio, qui cognomento Sapiens, absolutae, ac expeditae, ut habetur in Chronica ejusdem Regis Alfonsi, nulla mentio majoratum habita sit, nec etiam primogeniturae, nisi in legibus, de quibus inferius latius dicemus»⁵.

Ó partir destas afirmaciós era doado pra o Molina combate-las opinións vulgares: é dabondo recordar que o Azo morréu no ano 1200, como pódese ver no monumento funerario que no seu honor atópase na mesma ciudá de Bolonia. Non é a refutación do Molina a que interesa, mais as suas espricaciós do feito do nacimiento desta opinión vulgar.

O Molina pensa que esta crencia vulgar puido xermolar ou ben porque os discipulos do Azón traballaron na redución das Partidas ou ben, o que é máis verosímil, po-lo feito de segui-los redautores das Partidas as opinións do Azón⁶. Esta derradeira opinión é a que mantén o Espinosa; a primeira é a que recolleu o Nicolás Antonio.

Agora ben, ¿son dabondo estas razóns do Molina pra espricar o nacimiento dunha tradición vulgar? Teño pra min que non e neste sentido os dous documentos, publicados fai máis de cincuenta anos po-la Wieruszowski poden darnos a chave do mistero.

Os documentos catalás do rei Pedro son da mesma data, o 21 do mes de San Martiño do 1284, e os dous teñen, no fondo, o mesmo fin: o publicado primeiro e un salvoconduto dirixido a todo-los oficiais e suditos do rei e o segundo e tamén un salvoconduto pro esta volta dirixido ó veguer e ó batlle de Barcelona. A diferenca nestes salvocondutos atopase no feito que o primeiro se dirixe a protexe-la persona do Azo de Lambertaciis e dos seus compañeiros e as suas cousas, mentras o segundo vai dirixido fundamentalmente a percurar-lles o embarque nunha nave pra Italia.

Deste Azo Lambertaccius conozo samente o que nos di o Schulte⁷. Dende o 1259 atópase como *Doctor decretorum*, máis tarde como profesor e abogado, sendo buscado principalmente po-los españoles. Ta-

5. MOLINA, *De primogeniorum cit. praefatio* núm. 21.

6. MOLINA, *De primogeniorum cit.* 514 = 3,7,23.

7. Joh. Friedrich von SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts*. II (Granz 1956. Univ. Abd. der Ausg. 1877) 143-144.

men neste intre era coengo en Bolonia e dende o 1270 reutor da eirexa da Santa Maria de Farneto. As loitas do tempo fan que po-la sua condición de ghibellino teña que fuxir da ciudá no 1274, aínda que volveu catro anos máis tarde. No ano 1281, impuxeronlle a pena de confinación, morrendo no 1289. É difícil facer un calculo da sua edá, pro ó parecer atópase xa como conselleiro no 1258, pro con dispensa, xa que aínda non era doutor nin estudiara cinco anos.

Eu non quero facer eiquí hipótesis; pra min abonda dir que no ano do 1284 deixou o Azo Lambertaccius a península, indo a Roma coma enviado do rei Sancho IV, e non teño que recordar que no 1284 morreu o Alfonso X. Tendo en conta que no 1281 relegouselle fora de Bolonia, pódese pensar que entre o 1281 e o 1284 o Azo Lambertaccius puido atoparse na península, seña na corte do rei Alfonso X, seña entre os conselleiros do infante Sancho, en crara rebelión naquel intre contra o seu proxenitor.

Destes poucos datos pódense subraiar tres feitos da vida do Azo Lambertaccius: o esito que tiña entre os peninsulares, o abandono de Bolonia no período 1274-1278 e o abandono outra vez da ciudá italiana no período 1281-1284. ¿Estivo antes do 1258 en Castilla? ¿Estivo no período 1274-1278? ¿Chegou por vez primeira no 1281-1284? Calquer resposta teño pra min é arriscada e depende da valoración que queiramos darlle o seu esito entre os españoles: ¿acodiron estos as suas leucióis, xa que o Azo vivera na corte do rei Alfonso no período anterior ó 1258 ou o Azo veu a península, xa que nela debía ter moitos discípulos? Esta derradeira posibilidade parece a máis axustadas, pro non temos datos que a permetan confirmar. Hai ademáis outra circunstancia que comprica o problema. Como di o Ballesteros «la gibelina Pisa acudía al rey Alfonso» no 1256⁸.

Menos datos temos pra poder afermar que o Azo de' Lambertacciis participara na redacción das Partidas, independentemente da data na que queiramos fixa-la redacción das mesmas. Pro o que é evidente é que un xurista, que tiña o mesmo nome que o famoso Azón viveu algun tempo na corte rexia. Co paso do tempo a fama do Azón mantivo vivo o seu nome na península, po-lo que sería doado que o Azo histórico que estivo na península, o Azo Lambertaccius, convertírase noutro Azo histórico, moito máis famoso, pro que nunca puxo ós pes na península.

Neste sentido se non son moitos os datos que temos sobor deste Azo Lambertaccius e po-lo tanto non puidamos dir ren sobor da sua

8. ANTONIO BALLESTEROS Y BERETTA, *Alfonso X el Sabio*. Con índices de Miguei Rodríguez Llopis (Barcelona 1984) 153. Ni-no índice onomástico desta reedición da obra do Ballesteros ni-no índice onomástico da obra da Mercedes GAIBROIS DE BALLESTEROS, *Sancho IV de Castilla III* (Madrid 1928) CDLV ss, atópanse os nomes dos dous Azos.

participación na redacción das Partidas, os documentos ditos danos outra información preciosa encol do coñecemento nesta época das obras xurídicas de Bolonia na península. Nos documentos do 1284 se protexe non sómente a persoa do Azo de Lambertaccius; tamén protexense os seus bens, e entre eles os seus libros; o Azo torna a Italia cos seus libros e temos que pensar que estes libros foron en parte os que truxo, cando fuxiu de Bolonia. Esta nova subraia que, ó menos nun círculo restrinxido, as derradeiras opinións xurídicas de Bolonia puideronse coñecer moi cedo na península, cousa doutra parte lóxica, se temos en conta que os estudantes peninsulares formábanse en Bolonia, mais voltaban os seus orixenes.

Granada, 30-VIII-1985.

AQUILINO IGLESIA FERREIRÓS